

Прогнозування національної економіки

Для виконання функцій державного регулювання потрібно спрогнозувати наслідки багатьох економічних процесів, щоб правильно вирішити теперішні завдання. Для цього необхідним є прогнозування на усіх ієрархічних рівнях управління.

Під **прогнозом** розуміють науково обґрунтоване міркування про можливий стан об'єкта у майбутньому. **Прогнозування** – це процес розробки прогнозів. Укладача прогнозу називають **прогнозістом**.

Прогнози економічних явищ і процесів розробляють у вигляді якісних характеристик розвитку (загальної характеристики тенденцій і очікуваного характеру змін, а в найпростішому випадку – твердження про можливість або неможливість настання певних подій) і кількісних оцінок прогнозованих показників, а також їх величин. Правильність вихідних теоретичних передумов і методологічних основ прогнозу вирішальним чином впливає на його результати і можливість його практичного застосування.

Економічне прогнозування – це виявлення стану та можливих напрямків розвитку економічних явищ і процесів на різних рівнях економічної системи.

Воно поєднує в собі два елементи – **передбачення** і **пропонування**. Відповідно до цього виділяють пошуковий і нормативний прогнози.

Якщо у першому випадку (**пошуковий прогноз**) описують можливі перспективи, стани, вирішення проблем майбутнього, то у другому (**нормативний прогноз**) – визначають бажаний (можливий) стан розвитку явища під впливом цілеспрямованої діяльності. Пошуковий прогноз має здебільшого теоретико-пізнавальний характер і не враховує цілеспрямованих дій з боку суб'єктів управління. Його завдання – з'ясувати, як розвиватиметься досліджуваний об'єкт у разі збереження існуючих тенденцій. Він базується на умовному перенесенні на майбутнє тенденцій розвитку об'єкта, що склалися в минулому та діють нині.

Нормативний прогноз має управлінський характер, пов'язаний з можливістю прийняття на підставі отриманих знань управлінського рішення, його розробляють на засадах визначених наперед цілей. Він розробляється на основі заданих цілей (нормативів), та передбачає визначення способів і терміну їх досягнення.

Проте прогноз порівняно з *гіпотезою* має значно більшу визначеність, оскільки ґрунтується не лише на якісних, а й на кількісних параметрах і тому дає змогу характеризувати майбутній стан об'єкта також кількісно. Водночас прогноз, як і гіпотеза, має імовірнісний характер.

Економічне прогнозування ґрунтується на вивченні закономірностей розвитку різних економічних явищ і процесів, виявляє найбільш імовірнісні та альтернативні шляхи їх розвитку і дає базу для вибору та обґрунтування економічної політики. Джерелами прогнозованої інформації можуть бути *накопичені знання та досвід* (емпіричні та теоретичні знання про

закономірності розвитку процесів), *фактична і статистична інформація про об'єкт прогнозування, економіко-математичні моделі.*

Ведення економічного і соціального прогнозування передбачає вивчення потенціалу України (регіону, галузі, підприємства), зокрема, економічного і соціального (сукупності трудових ресурсів, розвіданих, нерозвіданих і використовуваних природних ресурсів, джерел енергії), науково-технічного (сукупність трудових, матеріальних, фінансових ресурсів сфери науки і наукового обслуговування, нагромаджених знань у галузі суспільних, природничих, технічних наук, а також передового досвіду), промислово-виробничого (сукупність галузей промислового виробництва, будівельної індустрії, транспорту і зв'язку, їхніх виробничих потужностей, основних фондів і трудових ресурсів), сільськогосподарського (сукупність трудових ресурсів, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, технічних засобів, ресурсів рослинництва, а також лісних і водних), потенціалу соціального розвитку (охорони здоров'я, культури і мистецтва, спорту, туризму, загальної і професійної освіти, підготовки фахівців вищої кваліфікації, різних видів громадської діяльності, об'єктів соціальної інфраструктури).

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – це науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного та соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку – це документи, що відповідають вимогам законодавства України щодо документів і відображають прогнози та програми економічного і соціального розвитку. Учасники державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України – це органи державної влади, які розробляють, затверджують і здійснюють прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку, а саме: Кабінет Міністрів України, уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Основними **принципами**, на яких базується державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України є:

- *принцип цілісності*, який забезпечується розробленням взаємоузгоджених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих

адміністративно-територіальних одиниць на коротко- та середньостроковий періоди;

- *принцип об'єктивності*, який полягає в тому, що прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку України розробляються на основі даних органів державної статистики, уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також звітних даних із офіційних видань Національного банку України;

- *принцип науковості*, який забезпечується розробленням прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку на науковій основі, постійним удосконаленням методології та використанням світового досвіду в галузі прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку;

- *принцип гласності*, який полягає в тому, що прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку є доступними для громадськості, інформування про цілі, пріоритети та показники цих документів забезпечує суб'єктів підприємницької діяльності необхідними орієнтирами для планування власної виробничої діяльності;

- *принцип самостійності*, який полягає в тому, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень відповідають за розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Прогнозування і розроблення програм економічного та соціального розвитку забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- *принцип рівності*, який полягає в дотриманні прав та урахуванні інтересів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм власності;

- *принцип дотримання загальнодержавних інтересів*, який полягає в тому, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати розроблення прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку, виходячи з необхідності забезпечення реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики та економічної безпеки держави;

- *принцип системності прогнозування* означає, що, з одного боку, економіку розглядають як єдиний об'єкт, а з іншого – як сукупність порівняно самостійних напрямів (блоків) прогнозування. Цей підхід передбачає побудову прогнозу на підставі системи методів і моделей. Системність означає певну черговість використання моделей для формування прогнозу економічного і соціального розвитку країни, регіону, галузі тощо;

- *наукова обґрунтованість* означає, що в економічних прогнозах усіх рівнів потрібно враховувати вимоги об'єктивних економічних законів, вітчизняний та іноземний досвід формування прогнозів;

- *принцип альтернативності* прогнозування ґрунтується на потребі побудови альтернатив у разі передбачення майбутнього розвитку об'єкта прогнозування.

Адекватність прогнозу об'єктивним закономірностям характеризує не лише процес виявлення, а й оцінку стійких тенденцій і взаємозв'язків у розвитку економіки та створення теоретичного аналога реальних економічних процесів з їхньою повною і точною імітацією. Для цього потрібно, щоб методи і моделі, які використовують під час формування прогнозів, пройшли експериментальну перевірку щодо точності у визначенні змісту процесів, які прогнозують.

Сутність та роль макроекономічного прогнозування виявляються через його **функції**. Головними з них є такі:

- науковий аналіз економічних, соціальних, науково-технічних процесів і тенденцій;

- дослідження об'єктивних зв'язків соціально-економічних явищ господарського розвитку у конкретних умовах;

- оцінка сформованого рівня розвитку конкретної ситуації і виявлення тенденцій, які можуть скластися у майбутньому, передбачення нових ситуацій та їхня оцінка;

- виявлення можливих альтернатив розвитку економіки у перспективі, нагромадження наукового матеріалу для обґрунтованого вибору певних рішень.

Прогнози класифікуються за *масштабом, часом, об'єктом* та за *функціональною ознакою*.

За масштабом прогнози поділяються на:

- мікропрогнози (окремого підприємства);
- галузеві та регіональні;
- макропрогнози (на рівні національної економіки);
- суперпрогнози (рівень світової економіки).

За часом прогнози класифікують як:

- оперативні прогнози (терміном до 1 місяця);
- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (1-5 років);
- довгострокові (15-25 років);
- стратегічні (понад 25 років).

За об'єктом розрізняють:

- прогнози природних ресурсів;
- трудових ресурсів, трудового потенціалу та народонаселення;
- інвестицій та інвестиційної активності у динаміці;
- науково-технічні;
- соціальні;
- зайнятості;
- доходів;
- зовнішньоекономічної діяльності тощо.

За функціональною ознакою:

- пошуковий;
- нормативний.

Методи прогнозування – це сукупність прийомів, які на основі ретроспективних даних зовнішніх та внутрішніх зв'язків об'єкта прогнозування, а також їхніх змін дають можливість передбачати його майбутній розвиток. Вони класифікуються за різними ознаками. Так, залежно від способу прогнозування і наявності інформаційних даних вони поділяються на *фактографічні, формалізовані і комбіновані*.

Також за суб'єктивним підходом, розрізняють такі **варіанти** прогнозів:

1) **песимістичний** – відображає нижню межу можливого рівня розвитку національної економіки (за домінування негативних факторів впливу);

2) **середній (стриманий)** – окреслює найвірогіднішу траєкторію майбутнього розвитку явища чи події;

3) **оптимістичний** – показує можливу верхню межу розвитку (за домінування позитивних факторів).

Розрізняють такі **етапи (стадії) наукового аналізу об'єкта прогнозування**:

1. Ретроспекція – дослідження історії розвитку об'єкта прогнозування для забезпечення його систематизованого опису:

- визначення джерел прогнозної інформації;
- збирання, зберігання й обробка інформації;
- з'ясування і уточнення кількісних та якісних характеристик об'єкта прогнозування, методів виміру і представлення інформації.

2. Діагноз – визначення нинішнього стану об'єкта прогнозування (науковий опис основних характерних ознак):

- аналіз об'єкта прогнозування, що становить основу прогнозної моделі;
- розробка моделі прогнозування;
- вибір адекватного методу прогнозування.

3. Проспекція – розробка самого прогнозу (за даними діагнозу складається прогноз розвитку національної економіки):

- верифікація (оцінка достовірності, точності та обґрунтованості прогнозу);
- синтез (систематизація окремих прогнозів);
- оцінка повноти інформації, уточнення;
- коригування прогнозної моделі відповідно до нової інформації, що надходить.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.

4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.

5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

6. Дідківська Л. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. Дідківська, Л. Головка. – К. : Знання-Прес, 2000. – 213 с. – (Вища освіта XXI століття).

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент